

Kirjastoauton selvitys

Hyvinvlt 13.12.2024 § 111
284/12.03.02/2024

Valmistelija

Kirjastotoimenjohtaja Noora Mustajoki

Hyvinvointilautakunta päätti kokouksessaan 13.06.2024 (§ 51) perustaa kirjastoauton selvitystyöryhmän, johon kuuluvat kirjastotoimenjohtaja, kirjastoauton kuljettaja-virkailija, sivistystoimenjohtaja sekä hyvinvointilautakunnan edustajana lautakunnan puheenjohtaja ja tarvittaessa muita asiantuntijoita. Alustavaksi aikatauluksi päätettiin, että ryhmä raportoi lautakunnalle joulukuussa 2024.

Taustaa

Hallintosäännön mukaan (§ 27) hyvinvointilautakunta vastaa kirjastopalveluiden tuloksellisesta järjestämisestä sekä kirjastoauton reiteistä ja aikatauluista.

Kittilän ja Kolarin yhteinen, 16-vuotias kirjastoauto alkaa tulla tiensä päähän ja uuden kirjastoauton hankinta on ajankohtaista. Kirjastoauto on hankittu vuonna 2008. Tuolloin kuntien yhdessä hankkimaan kirjastoautoon oli mahdollista saada valtionavustusta.

Ajokilometrejä autolla on tällä hetkellä reilut 530.000 km, mutta ympärivuotisen ajon ja monien käynnistysten ja pysäytysten vuoksi auto on kovalla käytöllä.

Nykytilanne

Kittilän ja Kolarin kuntien yhteinen kirjastoauto liikennöi kaksi viikkoa Kittilän reiteillä ja viikon Kolarissa. Kolarin kirjastolla on oma kuljettajansa ja Kittilällä omansa. Kittilän kahden viikon reitillä kuljettaja-virkailijan työpäivät ovat pitkiä ja intensiivisiä.

Kirjastoauton huoltotoimiin on viime vuosina kulunut jatkuvasti enemmän rahaa ja auto on ollut huoltotoimien vuoksi pois reitiltä esimerkiksi vuonna 2024 lähes kolme kokonaista kierrosta, 28 päivää.

Nykyisen kuljettajan tulevaa eläköitymistä paikkaamaan on palkattu syksyllä 2024 oppisopimusopiskelija harjoittelemaan reittejä sekä opiskelemaan kirjastoalan pätevyyttä.

- ajokilometrit 16 vuodessa 530.000 km
- ajokilometrejä vuodessa tällä hetkellä 32 000 km
- Kittilän kahden viikon reitillä 1456 km
- Kittilässä noin 120 pysäkkiä kahdessa viikossa

Selvitysryhmän toiminta

Kirjastoautoa päivitettäessä on hyvä ottaa huomioon asiakkaiden, kunnan ja kirjaston tarpeita monipuolisesti. Selvitysryhmän tehtävänä on tutkia, minkälaisen kirjastoauton Kittilä tulevaisuudessa tarvitsisi ja millä aikataululla, ehdoilla, rahoituksella ja yhteistyökuviolla sen hankkiminen olisi viisasta.

Ryhmä ei ole syyskauden aikana ennättänyt kokoontua kokonaisuudessaan, mutta kirjastotoimenjohtaja, kuljettaja-virkailija ja kuljettaja-virkailija-oppisopimusopiskelija ovat tehneet taustatyötä.

Taustatyötä varten on kokoonnuttu viisi kertaa:

- ma 30.9. klo 11–12.30
- pe 11.10. klo 9–10
- ti 5.11. klo 9–10.30
- ti 29.11. klo 15–16
- ti 3.12. klo 12.30–13.30

Taustatyötä varten on oltu yhteydessä seuraaviin tahoihin:

- Kiitokori, Kausala (ainoa kirjastoautovalmistaja Suomessa)
- Conlog (erikoisajoneuvovalmistaja Seinäjoella, tehnyt aiemmin kirjastoautoja)
- Groth Kaross (ruotsalainen erikoisajoneuvovalmistaja)
- Wetteri (Volvon myyjä Rovaniemellä)
- Ivecon maahantuoja
- MANin maahantuoja
- Sisun myynti
- Jetti Industries (suomalainen sähköbussien valmistaja)
- Traficom
- A-katsastus (kuorma-autojen katsastus)
- Motalan kirjasto, Ruotsi (uusi kuorma-autoalustalle rakennettu kirjastoauto)
- Rovaniemen kaupunginkirjasto (uusi kuorma-autoalustalle rakennettu kirjastoauto)
- Rovaniemen kaupunginkirjaston entinen kuljettaja-virkailija
- Kittilän kunnankirjaston entinen kuljettaja-virkailija
- Seinäjoen kaupunginkirjasto (uusi kuorma-autoalustalle rakennettu kirjastoauto)
- Lahden kaupunginkirjasto (uusi linja-autoalustalle rakennettu sähköllä käyvä kirjastoauto)
- Vaasan kaupunginkirjasto (uusi linja-autoalustalle rakennettu kirjastoauto)
- Suomen Kirjastoseuran Kirjastoautotyöryhmä

Työryhmä on tunnistanut ainakin seuraavia asioita, joita uuden auton hankinnassa tulisi ottaa huomioon:

1. KÄYTTÖTARKOITUS JA PALVELUKONSEPTI

- Pääasiallinen kohderyhmä (päiväkodit, koulut, ikäihmiset, perheet, kylät jne.)
- Erityispalvelut (tapahtumat, digituki, virastopalvelut)
- Pysäkkiajat ja -paikat (ml. kyläpysäkit?)
- Mahdolliset muut käyttötarkoitukset kuin perinteinen kirjastotoiminta
- Esteettömyys

2. TEKNISET OMINAISUUDET

- Auton koko ja mitat (huomioiden reitit ja pysäkit)
- Käyttövoima (diesel/sähkö/kaasu)
- Kantavuus (kirjojen paino)
- Lämmitys- ja ilmastointijärjestelmät
- Tietoliikenneyhteydet
- Valaistusratkaisut ja äänentoisto
- Sähköjärjestelmät ja virransyöttö

3. SISÄTILAT JA VARUSTELU

- Hyllyjen määrä ja sijoittelu
- Hyllytyypit (kiinteät/liikuteltavat)
- Säilytystilat
- Työpiste henkilökunnalle
- Asiakastietokoneet
- Lainausautomaatit/palautusautomaatit
- Istuimet ja työskentelypisteet asiakkaille
- Näyttelytilat
- AV-laitteet
- Esteettömyysratkaisut (luiska, nostin)

4. KÄYTÄNNÖN TOIMIVUUS

- Helppokäyttöisyys henkilökunnalle
- Ergonomiset ratkaisut
- Materiaalien kestävyys
- Siivottavuus
- Huollettavuus
- Turvallisuusratkaisut

5. HALLINNOLLISET ASIAT

- Budjetointi (hankinta ja käyttökustannukset)
- Kilpailutusprosessi
- Huoltosopimukset
- Vakuutukset
- Henkilöstön koulutustarpeet
- Aikataulutus (tilaus, toimitus, käyttöönotto)

6. YMPÄRISTÖNÄKÖKULMAT

- Energiatehokkuus
- Päästöt
- Materiaalivalinnat
- Kierrätettävyys

7. LAPIN ERITYISOLOSUHTEET

- Tehokas lämmitysjärjestelmä ja lisälämmittimet (myös pysäköitynä)
- Lämmöneristys ja toisaalta luotettava ilmastointi kesähelteille
- Pakkaskestävät materiaalit sisustuksessa
- Hyvä kosteudenpoistojärjestelmä
- Lämpötilojen monitorointijärjestelmä
- Nelivetoinen alusta
- Korkeampi maavara ja vahvistettu alustarakenne
- Tehokkaat ja pakkaskestävät akut
- Lohkolämmitin ja muut kylmäkäynnistysvarusteet
- Polttoainesäiliön riittävä koko pitkille välimatkoille
- Varavoimajärjestelmä
- Lämmitettävät peilit ja kamerat
- Tehokkaat ajovalot ja työvalot
- Sisätilat (mm. tärinänkestävyys, lattian pito myös märkänä, valaistus)
- Vaativien olosuhteiden huoltomahdollisuudet
- Varaosien saatavuuden varmistaminen
- Liikkuvuus lumessa

Listan pohjana käytetty myös Suomen Kirjastoseuran Kirjastoautotyöryhmän teknisiä laatusuosituksia ja suosituksia suunnitteluperusteiksi kirjastoauton hankintaan sekä Motalan kirjastoautohankinnassa käytettyä, yksityiskohtaista listaa.

Alustavaa pohdintaa eri vaihtoehtojen välillä

MINIBUSSI TAI PAKETTIAUTO

- supistaa kokoelmaa merkittävästi (noin 1/10 mahtuu mukaan)
- kokoelman vaihtuvuus kärryjen varassa > kärryt hankalia lumessa
- ei toimi koulujen ja päiväkotien pysäkeillä
- ei toimi tapahtuma-autona
- ei mahdollista palvelujen laajentamista
- pakettiauto on kevyempi ja heikkorakenteisempi kuin kuorma-auto > ei yhtä turvallinen ja monikäyttöinen kuin isompi auto

LINJA-AUTO

- helppo tehdä nykyisen standardin mukaan
- Kiitokorilla ainoana suomalaisena toimittajana hyvä kokemus
- toimiva konsepti
- kulku ohjaamoon helppo (kauanko antaa rakenteen olla tuollainen? onko mitään kolaritestiä?)
- pitkä käytännön kokemus myös Kittilässä
- ohjaamo ja sisätila kylmät
- moottori takana olosuhteiden armoilla (etumoottorisia busseja ei valmisteta: taka- tai keskimoottori kärsii pölystä ja ravasta huonoilla teillä ajettaessa)
- ohjaamorakenne on turvattomampi kuin kuorma-autossa, ml. huonompi näkyvyys (istutaan alempana), huonommat peilit ja pyyhkijät
- pyyhkimet, turvasysteemit jne. eivät ole standardisoituja, ei ole turvatyynyjä tms.
- takana olevan moottorin vuoksi lattia takana nousee (ei voi olla oikeita hyllyjä, lattia ei ole suora)
- kalliimpi kuin kuorma-autoalustalle rakennettu vaihtoehto
- käyttövoimaa tai sisustusta ei voi vaihtaa (käytössä 15–20 vuotta)
- 3 m ylitykset kumpaankin suuntaan (sekä etu- että takaylitys)

KUORMA-AUTO

- paremmat kamerajärjestelmät (peruuttaessa, sivupeileissä jne.) kuin linja-autossa
- ohjaamon mukavuus (valmistetaan kymmeniätuhansia vuodessa vs. kirjastobusseja muutamia)
- alusta on järeämpi kuin linja-autossa ja moottori edessä (ei ole takana pölyssä ja kurassa)
- kirjastotila on kontti, jonne hyllyt ym. on helpompi rakentaa kuin linja-autoon (myös lämmitys) > enemmän mahdollisuuksia muunneltavuuteen ja sisätilan sisustukseen, myös tasainen lattia (esteettömyys sisätiloissa)
- renkaiden sijoittelu: ei etuylitystä (keulan ylitys on hankala tietyillä keleillä)
- halvempi kuin linja-auto
- kirjasto-osa on kontissa kiinni, mutta alustaa voi vaihtaa esim. käyttövoiman muuttumisen myötä
- kulku ohjaamosta kirjaston puolelle Suomen oloissa hankala akseliväli ja kääntösäde? (Rovaniemen auto 2-akselinen mutta Motalan 3-akselinen > teli kääntyy eli on helpompi operoida)

Sekä linja-autoon että kuorma-autoon tarvitaan hissi esteettömyyttä varten. Linja-autoalustoja tuottavat Scania, Volvo, Mercedes, MAN ja DAF, kuorma-autoalustoja edellä mainittujen lisäksi myös Iveco.

Käyttövoimavertailua

SÄHKÖ

- ei tunnu ainakaan vielä Lapin oloissa viisaalta ratkaisulta toimintasäteen ja huollettavuuden vuoksi (toimintasäde tässä pakkasessa ei vielä riittävä, ajomatkan pitkiä, eivätkä myyjätkään vielä suosittale, vrt. Turussa kaupunkiajossa pisin päiväm matka alle 200 km, Helsingissä 30-40 km / päivässä)
- lämmitys kuluttaa talvella paljon sähköä
- tällä hetkellä kallis (800.000-1.000.000 € eli noin puolet enemmän kuin diesel)
- kerätään vasta käyttökokemusta; ensimmäiset sähköiset kirjastoautot aloittaneet liikennöinnin Etelä-Suomessa parin viime vuoden aikana

KAASU

- jos auto seisoo yli 4 päivää, on tilojen oltava erityisen hyvin ilmastoidut
- ei mahdollista tankata Kittilässä

DIESEL

- vaikuttaa edelleen tässä vaiheessa käyttökelpoisimmalta vaihtoehdolta (mutta kuorma-auto mahdollistaisi alustan ja käyttövoiman vaihdon)

Yhteistyö Kolarin kirjaston kanssa

- kustannusten jako (Kittilä 60 % – Kolari 40 %)
- huoltotoimenpiteet
- nyt käytössä kahden kirjaston aineisto (toisaalta Lapin kirjastossa on yhteinen aineisto)
- ei mahdollista vara-, huolto- tai tapahtumapäiviä
- auto ei nykyisellään ehdi tarpeeksi usein Sirkan kouluun
- valtionavustusta ei enää ole saatavilla yhteishankintoihin
- aikataulua joudutaan tiivistämään jatkuvasti, rajoittaa aikataulun laadintaa
- kahden viikon reitin työajan epäinhimillisuus (11+1 päivää töitä, 4 päivää vapaata)

Tarkkuus kilpailutuksessa

Kirjastoauton kilpailutusvaiheessa on otettava huomioon kaikki mahdolliset yksityiskohdat. Siksi tarjouskilpailun aloittamista ei kannata kiirehtiä, vaan se on syytä tehdä huolella.

Kirjastoauton selvitystyöryhmä keskustelee seuraavaksi:

- auton toiminnallisuudesta (minkälaisia toimintoja, tapahtumia, erityispiirteitä jne. voimme keksiä tulevan kirjastoauton toiminnalle, kuten äänestysauto, digituki, työllisyys- ja kotouttamispalvelut, perhekeskuksen palvelut jne.)
 - kysely käyttäjille?
 - avoin keskustelu kirjastolla?
 - erilaisten (kunnan) toimijoiden haastattelut?
 - aikataulusyklin pohdinta
- päätöksenteon prosessista
- selvitystyön aikataulusta
- autovaihtoehtojen hinta-arvioista.

Esittelijä

Vs. sivistystoimenjohtaja Kinnunen Petteri

Päätösehdotus

Hyvinvointilautakunta merkitsee tiedoksi.

Päätös

Merkittiin tiedoksi.